

Verhaal van een Wereldreis 1909-1911

Maria Clara Johanna van Slooten

*Verhaal van een
Wereldreis 1909-1911*

Het reisjournaal van de Friese zusters

Jo en Addie van Slooten

Redactie: Hans en Peter van Fenema

2018

Colofon

Afbeeldingen voorzijde:

- 'Grosser Kurfurst', Promenade Deck, North German Lloyd, Royal Mail Steamers, ca. 1890 - ca. 1900. Herkomst: Library of Congress, Washington D.C. Verantwoording: volgens de Library of Congress is de afbeelding gecreëerd c.q. gepubliceerd tussen 1890 en 1900 en zijn er geen 'known restrictions on publication'.
- Originele titelpagina in het handschrift van de schrijfster.

Afbeelding binnenzijde en eerste pagina: Wereldkaart, 1910. Herkomst: The University of Texas Libraries, The University of Texas at Austin. Verantwoording: door deze universiteit aangemerkt als 'public domain'.

Afbeelding frontispice: Jo (rechts) en Addie van Slooten bij de Niagara watervallen, 1909.

Afbeeldingen Reisjournaal:

- In het reisjournaal zijn ruim veertig originele prentbriefkaarten opgenomen, die de reizigers naar Nederland stuurden.
- Voorafgaand aan de hoofdstukken over de Verenigde Staten, Japan, China, Nederlands-Indië en het traject Singapore tot Colombo, zijn landkaarten opgenomen, waarop de betreffende reisroutes zijn aangegeven. Herkomst: Library of Congress, Washington D.C. Verantwoording: 'the Library of Congress is providing access to these materials [...] and is not aware of any U.S. copyright protection (see Title 17 of the United States Code) or any other restrictions in the Map Collection materials.'

Afbeelding achterzijde: Maria Clara Johanna van Slooten, 1912.

Auteur reisjournaal en lezing: Maria Clara Johanna van Slooten (1874 - 1959).

Uitgever/publisher: Brave New Books

i.o.v. Stichting Erfgoed Friese Literatuur te Amsterdam, p/a pvanfenema@hotmail.com

Opmaak: Stip grafisch ontwerp, Driebergen - Rijsenburg.

Druk: Brave New Books, 1^e druk, september 2018.

ISBN: 9789402180220

© 2018: Stichting Erfgoed Friese Literatuur. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitspraken, meningen en opvattingen die in dit reisjournaal en de lezing worden uitgesproken zijn en blijven de verantwoordelijkheid van de auteur en geven op geen enkele wijze de meningen c.q. opvattingen van uitgever of redacteurs weer.

De uitgever heeft zich er van vergewist dat, voor zo ver kon worden nagegaan, op het in dit boek gebruikte beeldmateriaal geen auteursrechtelijke bescherming rust. Ondanks alle aan de samenstelling van dit boek bestede zorg kunnen noch de uitgever noch de redacteurs enigerlei aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die het gevolg zou kunnen zijn van nalatigheid c.q. fout(en) in deze uitgave.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a database or retrieval system, or published, in any form or in any way, electronically, mechanically, by print, photoprint, microfilm or any other means without prior written permission from the publisher.

Voorwoord

Het zal niet veel zeventigers overkomen: postuum uitgenodigd te worden door hun Friese grootmoeder voor een twee jaar durende wereldreis. Wij kleinzoons zijn nieuwsgierig op haar uitnodiging ingegaan en we vertrokken met haar vanuit Genua naar New York op de Duitse pakketboot *König Albert*. De hele reis van onze ondernemende, tot in détail rapporterende *Beppe* wilden we meemaken. Sterker: we voelden ons als kleinzoons bevoorrecht haar reisjournaal voor familie, vrienden en geïnteresseerden toegankelijk te maken, en we hebben van onze reis tot het einde toe genoten!

In drie kloeke schriften heeft dit journaal zo'n tachtig jaar op publicatie liggen wachten. Het is met een mooie stijlvolle hand geschreven, in een taal die nog grotendeels stamt uit de 19e eeuw. Vanzelfsprekend hebben wij, behoudens enkele typografische en stilistische correcties, het idioom en de schrijfwijze van die taal zoveel mogelijk in stand gelaten. Een inhoudsopgave, routekaarten en enige verklarende voetnoten werden aan de tekst toegevoegd, om het geheel nog wat overzichtelijker en begrijpelijker te maken. Bij de vermelding van sommige plaatsnamen heeft de schrijfster de toen geldende spraakstijl aangehouden of deze namen fonetisch gespeld. Daardoor was het soms niet eenvoudig om met zekerheid de historische of actuele plaatsnamen te achterhalen.

In het reisjournaal hebben we ruim veertig van de vele prentbriefkaarten opgenomen, die Jo en Addie van Slooten tijdens de reis aan hun schoonzuster Catharina en hun negenjarige nichtje Mia in het Friese Rauwerd hebben gestuurd. Zo hebben ook Mia's klasgenoten kunnen meegenieten van de verhalen van haar avontuurlijke tantes.

Deze door Mia zorgvuldig bewaarde kaarten zijn nu in het bezit van haar zoon Hobbe de Bruijn. Graag willen we Hobbe bedanken voor zijn bereidheid deze kaarten te laten opnemen in het reisjournaal. KLM-ster Hanneke Hoek heeft jaren geleden in haar vrije tijd de handgeschreven tekst in zijn geheel uitgetypt, en daarmee het werk van de redacteurs aanzienlijk vergemakkelijkt. Ook zijn we Elizabeth van Fenema-Adriaanse en Annetie Brantsma-Dekker (Australië) dankbaar voor respectievelijk de Inleiding en de Engelse vertaling van de lezing die Beppe kort na terugkeer in Rauwerd over hun wereldreis heeft gehouden. De Nederlandse en Engelse tekst van deze lezing zijn als bijlagen opgenomen. Tenslotte zijn we het echtpaar Siu Ling Koo en Folkert Schukken erkentelijk voor hun betrokkenheid, tekstsuggesties en technische ondersteuning.

Hans en Peter van Fenema

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	13
Reis naar en verblijf in Amerika	21
Genua 29 en 30 September 1909	21
Napels	23
Aan boord	23
New York	28
Red Lion Inn, Stockbridge	33
Boston	36
New York	38
Washington, Pittsburg, Buffalo, Niagara en terug naar Pittsburg	39
St. Louis, Kansas City, Denver	44
Colorado Springs, Salt Lake City, Santa Barbara	45
Santa Barbara	50
Vertrek uit Santa Barbara, Del Monte, Monterey, San Francisco	55
Yosemite, Merced en opnieuw San Francisco	59
Met 'Chiyo Maru' via Hawaiï naar Japan	66
Japan	73
Van de haven naar Kamakura en Daibutsu	73
Tokio	77
Via Kodzu naar Yomoto	84
Fujiya Hotel	86
Hakone	89
Yomoto en Nagoya	91
Nara	93
Kyoto	96
Nikko	108
Opnieuw Tokio, 'Imperial Gardenparty'	115
Naar Miyanoshta en terug naar Kobe	118

China	125
Shanghai	125
Tsingtau	127
Peking	128
Naar de 'grote muur'	135
Het klooster Pei-Tan	138
Vertrek uit Peking	138
Via Hankow naar Shanghai	139
Het klooster Si-Ka-Wei	144
Fuzhou	145
Hong-Kong	146
Singapore	148
Nederlands-Indië	154
Java	154
Sindanglaja	161
Bandoeng en Garoet	163
Djocja	169
Soerabaja	173
Tosari	175
Tangoel	179
Sumatra	192
Opnieuw Java: Soekaboemi en via Gambirono naar Soerabaja	196
Via Magelang naar Kedjadjar en terug naar Soekaboemi ..	208
Via Singapore, Penang, Rangoon, Calcutta en Darjeeling naar Colombo	216
Ceylon	227
Via Aden, de Rode Zee, Port Saïd naar Napels	235

Van Genua, via o.a. Milaan & München, terug naar Rauwerd.	240
Voordracht, 19 december 1911	246
Lecture, December 19th, 1911	286

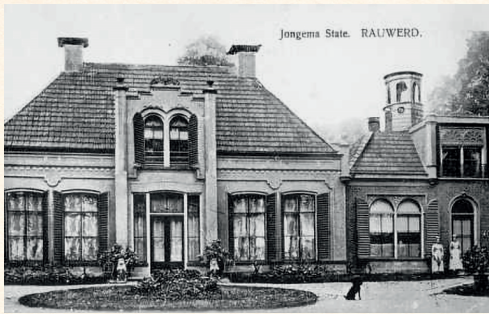
Inleiding

Vrouwen die in onze tijd een wereldreis van twee jaar maken zijn een zeldzaamheid. Ze moeten bestand zijn tegen ongemakkelijke reisomstandigheden en verschillende culturen. Veel bewondering verdienen twee Friese zusjes die meer dan een eeuw geleden in 1909 begonnen aan een wereldreis van twee jaar. Een uitzonderlijk initiatief want de traditie waarin ze opgroeiden verwachtte immers van hen dat hun leven zich binnen strikte, beschermde kaders af zou spelen. Een dame van stand ging wel eens met vakantie, maar zelden buiten Europa en zeker niet zo langdurig. De Friezinnen Jo en Addie van Slooten gingen tegen deze tradities in op reis de wereld rond. Ze waren overigens bij hun vertrek niet zo jong meer, Jo was vierendertig en Addie tweeënveertig jaar oud.

Jo heeft gedurende de reis gedetailleerde dagboeknotities bijgehouden. Het reisverslag is dan ook geheel vanuit haar perspectief geschreven. Hoewel Addie voortdurend aanwezig was, wordt ze nauwelijks genoemd. Meestal alleen wanneer ze door ziekte niet mee kon op trips. Later, op tweeënzestigjarige leeftijd heeft Jo deze aantekeningen uitgewerkt tot een lopend verhaal dat integraal in de huidige uitgave is opgenomen. Achterin dit boek is eveneens de voordracht te vinden, die ze drie maanden na thuiskomst heeft gehouden voor de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in het Friese Rauwerd. Het gaat hierbij om de oorspronkelijke versie in het Nederlands gevolgd door een Engelse vertaling.

Vóór de lezer mee gaat op deze wereldreis is het boeiend kennis te maken met de schrijfster. Te zien hoe Jo zich ontwikkelde van een klein meisje dat op een rustige plek in Friesland opgroeide tot een zelfbewuste wereldreizigster. Het contrast tussen haar beschermde leven in Friesland en de wijde wereld was zeker in die tijd groot. Ze heeft veel over zichzelf verteld in een autobiografie, die ze in de laatste jaren van haar leven heeft geschreven. Hierin komt een vrouw naar voren, die met haar heftige karakter zeer eigenzinnige beslissingen kon nemen. De behoefte aan een adembenemende wereldreis wordt dankzij haar biografische schetsen verklaarbaar. Ze werpen licht op haar energieke karakter, op haar ervaring met een onbereikbare liefde en op haar behoefte uit te breken uit een voorspelbaar leven.

De beide reizigsters Jo (Maria Clara Johanna, Rauwerd 1874 - Bloemendaal 1959) en Addie (Adriana Henrica Catharina, Rauwerd 1867- Ginneken 1921) werden geboren en getogen op de Friese stins *Jongema State* in Rauwerd/Raerd, een dorp tussen Leeuwarden en Sneek. Van de vijf kinderen was Addie de oudste en Jo de jongste. Hun ouders waren Adrianus Henricus van Slooten (Dokkum 1837- Leeuwarden 1902) en Jkvr. Maria Clara van Sminia (Bergum 1836 - Leeuwarden

1908). Vader was van 1872 tot 1896 burgemeester van Rauwerd. *Jongema State* bleef ook de volgende generatie in handen van de familie van Slooten toen zoon Hobbe Baerdt (Rauwerd 1869 - Amsterdam 1937) zijn vader gedurende zestien jaar als burgemeester opvolgde.

Jo schreef in haar autobiografie dat de kinderen een gelukkige en harmonische jeugd hadden. Ze gingen naar de bewaarschool (een voorloper van de kleuterschool) in het dorp en werden met privélessen voorbereid op de lagere school in Leeuwarden. De familie bewoonde eveneens een huis aan de Berlikumermarkt in deze stad, zodat de kinderen niet elke dag heen en weer hoefden te reizen. Ook de middelbare school deed Jo in Leeuwarden. Vanaf 1887 bezocht ze de meisjes-HBS, maar als buitenkind was ze blij de weekends in Rauwerd door te kunnen brengen. Na drie jaar Leeuwarden besloten Jo's ouders haar naar de meisjescostschool *De Tafelberg* in Oosterbeek te sturen. Ze vond de school streng en klaagde in haar autobiografie dat ze zich slechts een nummer voelde. Gelukkig vond ze met vriendinnen afleiding in uitstapjes en logeerpartijen. Na de kostschool vertrok ze in december 1892 voor ongeveer een half jaar naar Lausanne om aan de *École Supérieure de jeunes filles* lessen Frans, Engels en literatuur te volgen.

In de zomer van 1893 keerde Jo uit Zwitserland terug naar Rauwerd. Daar wachtte haar het gebruikelijke ritueel voor meisjes van 18 jaar uit gegoede kringen: om onder de aandacht van gelijkwaardige huwelijkspartners te komen werden ze voorgesteld aan de 'juiste' families. Haar moeder nam Jo dan ook mee op visites bij een aantal Friese families die daarvoor in aanmerking kwamen. Op hun beurt nodigden deze Jo en haar zusters uit voor diners en danspartijen. Een van de uitnodigingen zou grote gevolgen hebben voor Jo. De familie van Slooten had inmiddels het huis aan de Berlikumermarkt verruild voor een pand aan de Nieuwstad, ook in Leeuwarden. De nieuwe burens waren Johannes Bieruma Oosting (Heerenveen 1842 - Oranjewoud 1902) en zijn echtgenote Cornelia Charlotte Brantsma (Den Haag 1848 - Leeuwarden 1894). Zij vroegen Jo voor het diner op 22 december 1893, waar ze aan tafel zat naast de jongste broer van Cornelia, Samuel Hendrik Brantsma (Ginneken 1866 - Ginneken 1934). In haar autobiografie schreef Jo over deze avond: 'Sam werd prompt op mijn persoontje verliefd (...) Ik was nog 18 jaar en zéér romantisch aangelegd. Die avond beschikte over mijn volgende leven.' Na dit gedenkwaardige diner ontmoetten ze elkaar bij diverse gelegenheden en de romance gonsde door heel Leeuwarden. Sam was voortvarend en vroeg Jo al

een maand later, op 25 januari 1894, ten huwelijk. Ze aarzelde geen moment en stemde toe. Haar ouders hadden echter een minder rooskleurig beeld van deze romance en vonden hun dochter onvoorzichtig en lichtzinnig. Sam was immers niet zo ontwikkeld en had slechts een bescheiden positie als een soort rentmeester op het buitenhuis *Oranjestein* van zwager Bieruma Oosting, gelegen in Oranjewoud bij Heerenveen. Deze werkkring had geen permanent karakter en Sam had weinig inkomen. Niettemin waren Sam en Jo er van overtuigd dat ze voor elkaar waren bestemd en bleven ze elkaar ontmoeten en schrijven. Op 19 april van hetzelfde jaar trok Sam de stoute schoenen aan en vroeg hij Jo's vader om de hand van zijn dochter. Bij zo veel serieuze liefde kon vader van Slooten niet blijven tegenwerken. Op 14 oktober mocht het stel dan ook hun verloving bekend maken. Om zijn aanstaande schoonzoon een fatsoenlijke positie te bezorgen, deed vader van Slooten pogingen om voor hem een baan bij de Kroondomeinen te organiseren. Sam voelde hier overigens weinig voor. Helaas bleek al snel dat de moerasachtige atmosfeer rond Heerenveen ongeschikt was voor Sams gezondheid. Hij werd ziek, waarschijnlijk malaria, en moest terug naar kasteel *Bouvigne* in Ginneken bij Breda, waar zijn ouders Gerrit Ferdinand Brantsma (Leeuwarden 1815 - Ginneken 1899) en Johanna Maria Manger Cats (Leeuwarden 1824 - Ginneken 1911) woonden.

Na een zwaar ziekbed krabbelde Sam uiteindelijk weer op, maar het was wel duidelijk dat hij vanwege zijn gezondheid niet terug kon keren naar Friesland. Daarom besloot hij een bestaan in het boerenbedrijf op te bouwen. Samen zijn vriend Willem Arnout Rudolph de Bruyn (Bavel 1863 - Ginneken 1923) ging hij het herenboerenbedrijf *Strijdhagen* in Bemmelsloot exploiteren. Tot zijn verdriet realiseerde Sam zich dat zijn nieuwe bestaan zich niet liet combineren met een gezamenlijke toekomst met Jo. Weliswaar liet hij haar niet graag los, maar hij zag geen mogelijkheid meer om met haar verder te gaan. Vader van Slooten vond het immers beneden hun stand dat dochter Jo boerin zou worden, daar had hij haar niet voor opgevoed. De geringe inkomsten vormden eveneens een probleem. Daardoor zou Jo zich niet het gangbare minimum van twee dienstbodes kunnen permitteren. Zelf het huis schoonhouden of de voordeur open doen als er gebeld werd, was ondenkbaar. Samen met haar vader ging Jo dan ook op 25 maart 1896 naar Amsterdam om ten huize van Sams oudste zusje Johanna Maria Hora Siccama-Brantsma (Maastricht 1846 - Haarlem 1936) afscheid te nemen van haar geliefde Sam. Ze gaven elkaar intens bedroefd de verlovingsringen terug.

Deze gebeurtenis vormde een dieptepunt in Jo's leven, overtuigd als ze was dat Sam de enige man in haar leven zou zijn. Nu een streep door haar toekomst met hem was gezet, raakte ze in een depressie. Niet alleen vanwege het diepe verdriet om Sam, ook het toekomstbeeld als ongetrouwde vrouw van stand

was afschuwelijk voor haar. Een boeiende werkkring was immers ondenkbaar, alleen liefdadigheidswerken kwamen in aanmerking. De familie was inmiddels naar de Sophialaan 1 in Leeuwarden verhuisd, omdat vader van Slooten zijn burgemeesterspost en *Jongema State* in Rauwerd aan zoon Hobbe had overgedragen. Jo weigerde naar diners of muziekavondjes in de stad te gaan en sloot zich op. Na verloop van tijd maakte ze weliswaar kleine reisjes, speelde piano en volgde een cursus Frans. Maar ze zag, zoals in haar autobiografie staat, in plaats van letters steeds Sams lieve bruine ogen voor zich.

Twee jaren na het afscheid van Sam suggereerde een goede vriend haar een opleiding te gaan volgen aan de Amsterdamse Huishoudschool. Jo was er inmiddels van overtuigd geraakt dat ze in actie moest komen, en dankzij het advies van deze vriend stond haar nu een nieuw levensdoel voor ogen: de verbetering van de volksvoeding en huishoudkunde in Leeuwarden. In 1898 schreef ze zich dan ook in voor de opleidingen kooklerares en huishoudkundige aan de in 1890 opgerichte Amsterdamse Huishoudschool gelegen aan het Zandpad langs het Vondelpark. Jo voelde zich hoogstwaarschijnlijk aangesproken door het idealistische en feministische gedachtengoed van de oprichtsters. In de zomer van 1900 haalde ze de eindexamens. Kennelijk heeft ze op deze school een uitstekende indruk achtergelaten, want vier jaar later werd ze gevraagd als directrice. Haar hart lag echter te veel in Leeuwarden om hier op in te gaan.

De weg stond nu vrij om lerares in Leeuwarden te worden, een bijzondere en moedige stap om in die tijd en in haar sociale omstandigheden een eigen werkkring te organiseren. De modern denkende Jo had zich hiermee ontworsteld aan het traditionele leven van vrouwen van haar stand. In haar autobiografie schreef ze dan ook triomfantelijk dat een leven van handwerkjes maken, pianospelen, tennissen en liefdadigheid voorbij was. Met een lening van haar vader huurde ze een benedenhuis in Leeuwarden waar ze kon lesgeven. Vervolgens zette ze in de Leeuwarder Courant van 2 oktober 1900 een advertentie waarin lessen kookkunde en voedingsleer werden aangeboden. Dames betaalden het volle pond, voor dienstbodes gold gereduceerd tarief. (Jo was er naderhand trots op het geleende geld aan haar vader te kunnen terugbetalen, kort voor zijn dood op 28 maart 1902.) Als symbool van Jo's nieuwe paradigma hing in de leskamer een feministische affiche waarop arbeid voor vrouwen werd geëist.

Advertentie Leeuwarder Courant
2 oktober 1900

Haar leven als zelfstandige lerares heeft overigens niet zo lang geduurd. In 1906 werd, zoals in veel steden, ook in Leeuwarden een Huishoud- en Industrieschool opgericht naar aanleiding waarvan Jo haar eigen praktijk opgaf. Door het bestuur van de nieuwe school werd ze gevraagd directrice te worden, maar dat weigerde ze heel beslist. Wel accepteerde ze een adviserende rol waarin ze nu en dan kritisch optrad. Dat de verhouding niet altijd gemakkelijk was, blijkt uit een geïrriteerde opmerking in haar autobiografie. In de openingstoespraak van het bestuur werd niet vermeld dat de nieuwe school met een flink aantal leerlingen kon beginnen, dankzij het kook- en huishoudonderwijs dat Jo in de stad had opgezet. Nu haar eigen cursussen waren opgeheven, kreeg ze meer tijd voor haar hobby's zoals musiceren.

Door omstandigheden kregen Jo en Addie een nieuwe taak op hun schouders. Hun moeder had op 8 april 1907 een beroerte gekregen en was gedeeltelijk verlamd geraakt. Samen met verpleegsters zorgden ze ruim een jaar voor haar tot aan haar dood op 31 mei 1908.

De beide zusters gingen in augustus van dat jaar op reis naar Tirol om te wandelen. Hier dachten ze na over hun beider toekomst. Nu de zorg voor moeder voorbij was waren ze toe aan een levens-heroriëntatie. Normaal gesproken zou Addie weer taken als armenzorg en zondagschool op zich nemen. Jo wachtte bestuursfuncties bij de Huishoudschool en Bond van Huishoudleressen. Het idee om het leven op deze manier in te vullen stond beide zusjes steeds meer tegen. Vergaderingen en logeerpartijen zouden, aldus Jo in haar autobiografie, een versnippering van hun leven en levenskrachten zijn. Op de terugweg van Tirol naar Friesland diende zich als vanzelf een nieuw perspectief aan. Op het station van München kregen ze een folder in handen van de Norddeutsche Lloyd. Deze vrachtrederij maakte hierin reclame voor reizen rond de wereld. Bij Jo en Addie ging ineens een licht op. Een wereldreis was precies wat ze wilden. Bij de zusjes bestond al langere tijd de wens om naar Nederlands Indië te gaan, om te zien hoe neef Eelco Cornelis van Slooten (Dokkum 1872 - Deventer 1935) en zijn vrouw Jeanne Marie Henriette Smeets (Salatiga/Semarang 1873 - Den Haag 1936) leefden op hun tabaksplantage op Java. Van daar uit wilden ze ook Nederlandsch-Indië verder bezichtigen. De tickets van de rederij, die twee jaar geldig waren, kostten niet veel meer dan een retour van Nederland naar Nederlands Indië. Het was duidelijk voor de zusjes: voor hetzelfde geld de hele wereld zien in plaats van alleen Nederlands Indië was oneindig veel interessanter.

Terug in Leeuwarden na de Tirolse wandelvakantie moesten talloze zaken worden geregeld voor het vertrek op 30 september 1909. Deze varieerden van het verkopen van het ouderlijk huis tot het uitzoeken van de benodigde kleding. Aan alles werd gedacht, ook aan een driemaandse taal cursus in Engeland om hun Engels te verbeteren. Onnodig te zeggen dat de plannen van de zusjes van Slooten in 1909 opzien

baarden bij hun Friese familie en vrienden. Ze moesten zich tegen allerhande bezwaren en scepsis verweren. Zes jaar eerder was immers haar reislustige achternichtje Maria van Sminia (Oudkerk 1873 - Benares 1903) in Brits-Indië aan de gevolgen van buiktyfus overleden. Ter geruststelling werd meestal neef Eelco ten tonele gevoerd, om te benadrukken dat het vooral om familiebezoek ging. Dat Eelco pas na een heel jaar van reizen zou worden bezocht werd er niet duidelijk bij verteld. Jo en Addie namen niet de kortste route maar gingen eerst per trein naar Genua om ook de Middellandse Zee te zien. Van daaruit voeren ze naar Amerika, Japan, China, Singapore en Java. Om de cirkel rond te maken verliep de terugreis naar Europa via Burma, India, Ceylon, de Rode Zee en het Suez Kanaal. Tenslotte kwamen ze op 28 juni 1911 met de trein aan in Friesland.

De vele landschappen, plaatsen en mensen die de zusjes ontmoetten tijdens hun wereldreis komen dankzij Jo's verhaal tot leven. Twee jaar lang heeft ze onvermoeibaar volgehouden met grote interesse om zich heen te kijken. Haar stijl is onderhoudend en journalistiek met een uniek oog voor geografische, etnische en sociale details. Voor huidige begrippen is de toon hier en daar koloniaal, maar daardoor ontstaat een des te authentieker beeld van de toenmalige wereld. Emoties worden overigens zelden getoond, zoals een dame betaamde die opgroeide in de Victoriaanse traditie.

De onmogelijke liefde van Jo en Sam heeft na de wereldreis alsnog een happy end gekregen. Op 25 november 1911, vier maanden na terugkomst, nam Jo het initiatief om Sam weer te ontmoeten. Bij dit emotionele weerzien besloten ze zo snel mogelijk te trouwen. Hun huwelijk werd op 14 februari 1912 voltrokken*, waarna ze hun intrek namen op *Strijdhagen*. Tussen Addie en Sams vriend en collega Willem de Bruyn bloeide eveneens een romance op. Op 12 december 1912 volgde Addie dan ook in het spoor van Jo en Sam en trouwde met Willem. Jo schreef uiteraard geen appendix aan het reisverslag over haar huwelijk en dat van Addie. Exact als ze was zal ze dat geen relevant onderdeel van de reis hebben gevonden.

Maar het is voor de lezer van het reisverslag een vrolijk idee te weten dat Jo's intense verdriet over de verbroken verloving zestien jaar later plaatsmaakte voor de vreugde van een gelukkig huwelijk, waaruit drie kinderen werden geboren.

* Bij de voltrekking van haar huwelijk kwam de onafhankelijkheid van Jo opnieuw nadrukkelijk naar voren. In haar autobiografie schreef ze: 'Ik had tegen de ambtenaar van de burgerlijke stand gezegd ernstig bezwaar te hebben tegen de gehoorzaamheid die ik volgens de wet aan mijn echtgenoot moest beloven. Ik beschouwde en beschouw nog man en vrouw als volkomen gelijkwaardig, zij het ook niet als geheel gelijk. Hij wist het zo in te kleden dat ik mijn principes niet hoefde te verloochenen!!'

I

82
38

Beschrijving der Mereldreis per
Nord-Deutsche Lloyd ondernemen
van 29 September 1909 tot eind Juni 1911
door G. H. C. van Slooten (later G. H. C.
de Bruijn-van Slooten)
en M. C. J. van Slooten (later M. C. J.
Krautma-van Slooten)
beiden geboren te Raarwerd (Friesland)

Passage billet: Genuea - New York -
San Francisco - Yokohama - Shanghai -
Singapore - Batavia (Tanj. Ploek) -
Ceylon - Genuea I klasse f 1546.00
Plus Shanghai - Hongkong
Shanghai f 194.

Genue. 29 en 30 September 1909.

Algemeene indruk: die van een drukke handel- en havenstad; heel zonnig en warm; op de pleinen en vooral in de nauwe oplopende straten, waarin de waapperende, kleurige wasche lustig fladdert, speelt zich een groot deel van het huiselijk leven der inwoners af. Na veel gescharrel, gebarend en bedruident, in 3 talent koffers verpakt, deze op een kar geschoven door een fakiro, getoeteerd door de veritsters en bepleimde douanier, voorzien van een gewichtig document, waarin hij vlijtig studeert, koers gezet naar den haven, verder per roeiboort naar de konig Albert langs allerlei reekasteelen met bestemming naar Nederl. Indië. Buenos Aires etc. koffers door Ober Oerward in welwillende bevooring genomen en met 2 roeiers, helper en geroender, pleuingedeel in den stalen den morgen terug van een vluchtig leijig in hutten en eetzaal van de K. A. waar ieder trich bereg is met schoonmaken, oppaetsen, laden etc.

Praktij gericht op de stad, later op een rijtoer door en boven de stad, op haven en omgeving.

Bagage voorzien van speciale litiguetten van de S. G. H. voorzien van raam, huet nummer, wanted of not wanted per hotel omnibus naar den haven en zoo aan ^{9 1/2 uur} boord! Aan alle kanten driek gedoe; geweldige ladingen bagage worden omhoog geheschen, roeiboortjes brengen bloeme en vruchten aan; half nakende jongens voeren in het water

13.1.1910.

Reis naar en verblijf in Amerika

Genua 29 en 30 September 1909

Algemeene indruk: die van een drukke handel- en havenstad; heel zonnig en warm; op de pleinen en vooral in de nauwe oplopende straten, waarin de wapperende, kleurige Wäsche lustig fladdert, speelt zich een groot deel van het huiselijk leven der inwoners af. Na veel gescharrel, gebarend en beduidend in 3 talen, koffers vervoerd, deze op een kar geschoven door een fakino¹, geëscorteerd door de bezitsters en bepluimde douanier, voorzien van een gewichtig document, waarin hij vlijtig studeert koers gezet naar de haven, verder per roeiboot naar de König Albert langs allerlei zeekasteelen met bestemming naar Nederl. Indië, Buenos Aires etc. Koffers door Ober Steward in welwillende bewaring genomen en met 2 roeiers, helper en genoemden pluimgraaf in den stralenden morgen terug na een vluchtig kijkje in hutten en eetzaal van de K.A. waar ieder druk bezig is met schoonmaken, oppoetsen, laden, etc. Prachtig gezicht op de stad, later op een rijtoer door en boven de stad, op haven en omgeving. Bagage voorzien van speciale étiquetten van de N.G.Ll² voorzien van naam, hut nummer, wanted of not wanted, per hotel omnibus naar den haven en zoo aan 9½ uur boord! Aan alle kanten druk gedoe; geweldige ladingen bagage worden omhoog geheschen, roeibootjes brengen bloemen en vruchten aan, half nakende jongens voeren in het water acrobatische toeren uit, duiken al vechtend naar geldstukjes die passagiers van het bovendek hen toegooien. Oorverscheurende stoomfluiten van de Victoria op punt van vertrek naar Buenos A. en de Wilhelmina naar Batavia. Mooi gezicht op Genua, geheel tegen en op de bergen gebouwd. Dekstoel en bad uur besproken, later de plaatsen aan tafel bij den Ober-Steward. Te 10½ begint de muziek vroolijk te spelen, en eindelijk (op 't punt van weggaan telegram der fam. Harmens) te 11.20 de brug ingenomen, waarop, gesleept door een klein stoombootje bijna onmerkbaar, langzaam en statig de König Albert wegglijdt - den haven uit, waarna ook de loods ons verlaat en de reis aanvaard wordt door de Middellandsche Zee naar Napels.

1 Fakino = facchino = kruier

2 N.G.Ll = North German Lloyd

GENOVA 29 Sept. I Truogoli di S. Brigida

Lieve Mieke. Goo kien de Italiaanske
 spaten waar Addienge Dodo langt rede,
 er yu uit, wel raar ke. Onke boof leek
 al keurig daarvoor sturen we ook een tip
 van 't Hofter waru en moor twee Dag.
 Gaveling van Loes van trite Addie

Napels

Omstreeks 10 uur kust reeds duidelijk te onderscheiden, spoedig stad en Vesuvius in zicht, ondanks onweer en stortregen. Nakende jongens duiken weer zwemmend naar geld, gidsen en prentkaart-verkoopters aan boord; 's middags bij helder zonnig weer op raad van Amerikaansche tafelburen een rijtoer gemaakt met een grappig brutaal wat Engelsch sprekend Italiaantje als gids; kijkje in het Museum met uit Pompeï opgegraven schatten, toen door de schilderachtig oude, drukke stads-wijken, nauwe straten met mooie winkels (opdringerige vieze bedelaars en verkoopters van kralen, kaarten, steenen, souvenirs van lava etc.) door het nieuwe stads gedeelte met breede boulevards beplant met hoge palmen en olijfboomen, langs de zee, naar het hoogst interessante Aquarium, met zonderlinge visschen, zeesterren en allerlei moois uit de waterwereld, planten, dieren, en wat daar tusschen is; ook griezelige specimen met snoeten als varkens. Thee gedronken onder de New Arcades, en na vervelende pour-parlers, het rijtuig en 't jochie, parmantig met een sigaret in den mond en ons steeds aansprekend met "Sir" kwijt geraakt, te voet terug naar de boot, waar 't laden van kolen nog in vollen gang is. Alle luiken dicht dus stik-benauwd. Aan tafel (Dresden hoofdstad van Saksen) in gesprek met Mrs. Rummel en Miss Talmudge, Miss Mitchell en Mr. Dwyer over verdere reisplannen. Na afloop voorgesteld aan zijn "party" juist verrukt terug van een tournée door Holland: "hope y'll like our country as much as we do yours"! Vinden ons heel dapper! Tegen 9 vertrek van Napels, onvergetelijk mooi en met helderen maneschijn nog indrukwekkender, onder gezang, dans en muziek van viool en mandoline spelende jongens en meisjes in een roeibootje bij 't licht van eenige kaarsen, ook alweer geldstukjes opvangend. Zoo verdween ook het schitterend verlichte Napels uit ons oog!

Aan boord

Behalve verscheidene eerste klasse passagiers zijn ± 800 landverhuizers aan boord gekomen, dus de bevolking van een klein Friesch dorp, die een wereldje op zichzelf vormen, vermakelijk om te aanschouwen, daar alles zich in 't openbaar afspeelt. Per 24 uur worden de horloges 25 à 30 min. achteruitgezet. Er is weinig schommeling, maar dit is ook nog geen zee! en de boot is zwaar geladen. In onze hutten, binnenhutten helaas, onder de eetzaal gelegen is het heel warm 75 à 80°; veel lawaai van voortdurend schoonmaken van gang en trap, bediening etc. luikje dat op 't dek uitkomt geeft te veel tocht, als het gesloten is, is 't erg benauwd. Daarbij klein; onder de berthplaats voor de hutkoffer, daar boven een

net voor berging, tegenover een bankje, kleerkastje en toeslaand waschkastje, met “koud” waterkraan er boven, door toeslaan ledigt men de kom. Behalve de deur een gordijn tot afsluiting, ook voor de legerstede! Aan de maaltijden heeft men de keuze uit talloze gerechten, waaruit men zelf z'n menu opmaakt. Aan 't ontbijt begint men met grape-fruit, vrij smakeloze geele, ronde vruchten, waarvan alleen 't sap wordt uitgelept, met een stevig, puntig lepeltje. Ook wordt ieder een glas ijswater voorgezet. De uren voor 't ontbijt, lunch en dinner worden door een trompetter aangekondigd, de deck-stewards presenteren bovendien om 11 uur bouillon met sandwiches, om 4 uur thee of limonade met koekjes. Alles heel smakelijk en het eten uitstekend toebereid en overvloedig. Als de maag dus maar gewillig is kan zoo'n verblijf aan boord stellig wonderen doen! Ieder zorgt, zoover daartoe in staat, voor de noodige beweging door in renpas het dek om en om te loopen (3 min). 's Zondags wordt het trompetgeschal door koraal vervangen en is er dienst geleid door dominé-passagier in de eetzaal (“don't worry don't fret!”). Hoogst gelijkmatig gaan de dagen voorbij.

3 Oct. Klein begin van brand in de salon door defect aan de electriche geleiding; paneel wordt uitgezaagd en zoo de vlammen gebluscht, voor donker is alles weer in orde. Te 5 uur kust van Afrika te zien. Mr. Dwyer wijdt eenige woorden en gedachten aan ex. pres. Roosevelt, aan de andere zijde de Balearen.

4 Oct. 7 Uur 's morgens de kust van Spanje in zicht (aan de andere zijde Marokko) louter kale rotsen waartegen zich vaag dorpen en huizen laten onderscheiden. Langzamerhand wordt alles duidelijker; de zee is als een blauwe spiegel – 't weer prachtig en zonnig. Voor ½ dollar nemen we een ticket om ons per stoombootje naar den wal te laten brengen en zoo iets van Gibraltar te zien. (Engelsche bezitting dus brieven en kaarten moeten van Eng. postzegels voorzien worden.) Al lunchend passeeren we de soldiers-barracks op kale, dorre rotsen; dan komt het stoombootje met kooplui met bloemen, vruchten, châles kant³, japonnen en de mail komt aan boord; de stad naderend in het bootje lijkt deze met haar huizen in verschillende kleuren precies op huisjes uit een speelgoed doos. Aan de landingsplaats staan geele tentwagentjes. We nemen er een (2 dollar) de koetsier belooft ons alles te wijzen en te vertellen “and next time you come to Gibraltar you 'll look for me!”. Door witte stofwolken voorafgegaan en gevolgd door medepassagiers rijden we langs de dokken, Moorsche markt, Commercial Quarter, we houden even stil bij de Agency N.G.Ll. om adres op te geven voor nog nagekomen brieven, dan door de nauwe drukke straten, met bazaars van allerlei Oosterse voorwerpen naar een park

3 Châles kant = kant met geborduurde randen

droog en dor, met allerlei vreemde bloemen, waar we uitstappen om de buste van Generaal Elliot te bezichtigen.

Beeldige kijkjes op haven en zee en Europa Point. Jongens die waaiers en prentkaarten verkoopen bij zwermen om het rijtuig, dan terug door de dubbele poort (Engelsch/Spaansch) langs het kerkhof waar de bij Trafalgar gesneuvelden begraven liggen, en the neutral ground⁴, door een kolossaal ijzeren hek dat bij zonsondergang wordt gesloten en het Eng. gedeelte scheidt van het Spaansche, vuil en ongezond; mannen en vrouwen te voet, te paard op een ezel of in karren zien we er weer heen trekken, met groote zakken vol koopwaar, ook ontmoeten we Turken in hun eigenaardige dracht, en loopen nog even langs de Moorsche vruchtenmarkt. Op het bootje drukke handel in châles en geborduurde japonstoffen – waarvan enkele dames koopen, dan om 5 uur dorstig en stoffig terug aan boord, de Straat van Gibraltar door – nog lang het gezicht op de mooie kusten, dan het ruime sop in! Volgende dagen meer schommeling, met slechte gevolgen. Af en toe gesprekken met nieuwe kennissen, burens aan tafel en op het dek. De goede raadgevingen tegen de vreeselijkste aller misères “zeeziekte”, zijn talloos! Champagne wordt als onfeilbaar door ieder geroemd en met enig succès aangewend. Na ettelijke dagen op Haferschleimsuppe en Seasick pills is het ellendig weeë gevoel eindelijk overwonnen.

7 Oct. We passeeren de Azorische eilanden, grillig van vorm en lang te volgen; posten briefkaarten, die echter nooit tot haar bestemming zijn gekomen.

12 Oct. Laatste dag aan boord: Captains dinner. Ieder in high spirits, onuitputtelijk in gissingen over uur van aankomst. Eetzaal met vlaggen versierd; ook het pièce de milieu op iedere tafel met kleine vlaggetjes. Tafelburens schenken Asti⁵! Korte speech van een der heeren op Koning Albert en Kapitein. De hoera's voor den laatste gaan niet zeer van harte! Ieder tooit zich met de vlaggetjes van z'n land in kapsel of knoopsgat en met papieren muts uit pistaches; dan gaat 't electrisch licht uit en komen ± 40 kelners met lampions in optocht binnen, met ijspuddingen, waarvan gekleurde lichtjes branden. Toepasselijk menu, waarop onze tafelenoten hunne namen schrijven. 's Avonds muziek en zang van dame-passagier, operazangeres. De muziek aan tafel iederen dag waarvan 't programma steeds achterop 't menu is gedrukt is heel goed.

4 Neutral ground = land met speciale status tussen Brits en Spaans Gibraltar

5 Asti: een mousserende witte Italiaanse wijn

Map of the
UNITED STATES
OF
NORTH AMERICA
With parts of the Adjacent Countries.
BY
David H. Burr.
(Late Topographer to the Post Office)
Geographer to the House of Representatives of the U. S.

Kansas City

St. Louis

Pittsburg

Washington

Niagara

Buffalo

Stockbridge

Boston

New York

13 Oct. Heel zonnig, doch bar koud. Ieder trappelend en kleumend op dek. Gesprek met Mrs. Rummel over Stockbridge. Ieder op den uitkijk; na lunch land in zicht. Sandy hook, Coney island, Statue of Liberty Brooklyn Bridge, Singer building en Madison Tower worden ons gewezen, forten aan weerszijden van den haven. Geele vlag in top, loods aan boord en Customs officers, ook de dokter. Na enige tijd vertrekt deze met de geele vlag, ten teeken 'that we have a clean bill of health'. De douanebeambten nemen de douane verklaringen in ontvangst, vooraf door de passagiers ingevuld met vermelding van hetgeen ze bij zich hebben en de waarde daarvan nauwkeurig opgebiecht. Fooien worden uitgedeeld, afscheid van Stewardess en medepassagiers genomen, kaartjes gewisseld, dan begroeten enkelen familie en vrienden die voor het traliehek aan de landingsplaats staan. Nog een blik over den ontzaggelijke haven, trots van Amerika en New Yorkers in 't bijzonder - mail wordt uitgedeeld - 5 uur zetten we voet aan wal in de Nieuwe Wereld! in reusachtige hall. Bagage groot en klein verzamelt zich onder letter S. ± ½ uur; dan beide vaderlijk door 2 officers bij den arm geleid: alles (12 stuks) geopend en geïnspecteerd; weer ingepakt, van étiquetten voorzien deze nogmaals gestempeld eindelijk klaar te 6 uur. Met behulp van een vriend van Mr. Houston agent van Express V. gevonden, die zich met de bezorging der groote koffers belast. (Transfer Agent) dan per rijtuig met kleine bagage voor 4 ½ dollar! per Ferry naar 29th Street. Martha Washington Hotel! Namen ingeschreven in het office, per lift door neger bestuurd naar de 7e verdieping vergezeld van een *bell girl*. Rustige doch kleine kamer voor 3 dollar!

New York

Ruimer verblijf, doch veel lawaai, badkamer, aangrenzend kamer ameublement bestaat uit 2 ledikanten 4 stoelen, toilettafel, 2 kleine tafeltjes, waarop karaf en 2 glazen! Vanuit het raam zien we op de vlak bij gelegen Madison Square Tower, en ettelijke *sky-scrapers*, die echter na een paar dagen ternauwernood opvallen. Aan de Agency van de Duitse Lloyd staat ons een landgenoot: Verkerk te woord. We bereiken Broadway 5 gedeeltelijk te voet en per Streetcar: (South Ferry) nemen een kijkje en tea bij Warna Storesmaker, waar de keurige, smakelijke uitstallingen alles even ruim en fris de Stores in Londen ver overtreffen. Veel chiquer dan Cooper's Stores, de Stichting van den kranigen Akkrumer⁶, die meer voor bescheiden beurzen is. Bij 't binnen komen daarvan treft een groote fontein, waarvan het water in een bassin terecht komt, omgeven door een marmeren toonbank, waarop men

6 De in Amerika rijk geworden Akkrumer, Folkert Harmens Kuipers, liet zich Frank Cooper noemen. In mei 1901 werd (het door Kuipers gestichte) Coopersburg geopend, een tehuis voor ouderen.

allerlei heerlijks, als bonbons, ulevellen, borstplaat enz. ziet fabriceren. Overal is het ontzettend vol. Boven een soort tentoonstelling van allerlei kraampjes met verschillende artikelen. Op het dak een tuin bloemzaden en vogels te koop, broeikas. Verder: Macy-groot magazijn met restaurant en talloze anderen, waarvan 't gemakkelijker is om te zeggen wat ze niet dan wat ze wel verkoopen.

Hotel Martha Washington

13-27 October Ons Hotel Martha Washington, zoo genoemd naar de vrouw van Amerika's held, the only Hotel in the World exclusive for women. The Adamless Eden bijgenaamd, bevalt ons maar matig, met alle hotels nagenoeg heeft 't gemeen dat het over verhit is door centrale verwarming, wat met den kouden wind buiten allernaangenaamste overgangen geeft. De Hall heeft geen rechtstreeksche verbinding met de buitenlucht zoodat 't er dikwijls benauwd is, en 't electricisch licht aldoor brandt. De schrijfkamer is klein. Salons zijn een verdieping hooger met de library – in beide zetten we zelden een voet. Het eten is duur en vrij slecht alles zeer sterk en gepeperd. In de tearoom zit 't bij avond nog wel gezellig, als 't er niet te warm is. Office clerk steeds zeer belangstellend en bereidwillig. In de eetzaal meisjesbediening, bijgestaan door jongens die uitsluitend voor ijs en water zorgen & oude kelner, tooneel type, die een plaats aanwijst; een dergelijk factotum fungeert als portier. Heeren kunnen er wel eten, niet logeeren. Lunch nemen we waar het 't beste uitkomt, soms in een museum, ook wel in een ander hotel of restaurant, of in een der Stores of tearoom. Prince George Hotel voldoet steeds 't beste. De prijzen zijn lager of gelijk als in 't onze; het eten oneindig beter. 't Is heel dicht bij, 27th Str. 5th: Madison Av. Martin Broadway is een der fashionable restaurants \$ 1.80 p.p. met wijndwang!! neemt men geen wijn dan 25 cts meer! Het diner wordt opgeluisterd door zang. (Jocelin Godard, Thaïs vioolsolo), keurige dames-kleedkamer. St. Denis Hotel ook heel goed. Broadway & 11th str. Waldorf Astoria, hèt hotel, reusachtig en roezige hall, niet die deftige voornaamheid van groote Europeesche hotels; vooral bij het office, waaraan altijd een afdeling is voor verkoop van boeken, couranten, sigaren; men checkt er bagage – telephoneert er door heel Amerika, vindt er alle mogelijke “folders” doch aan het hokje waar men z.g. informations kan krijgen, weet de beambte, als hij al aanwezig is, zelden iets buiten zijn eigen kringetje. In een zij- of achtergedeelte is meestal de gelegenheid voor schoenen poetsen. Barber & hairdresser, tailor. Stratford House 11& 32nd Str. werd door Mrs. Rummel aanbevolen. Bell girls roepen door eetzaal, schrijfkamer en hall “call for Mrs. So & So”.

Cars

In en op street-cars zijn we dankzij in London opgedane ervaringen (wat zouden we in N.Y. hebben moeten beginnen, zonder deze) spoedig thuis. Opvallend verschil in huizen en publiek in 5th + 6th Avenue. Voor 5 cents tramt men eindeloos, onverschillig waarheen. Ook in the Elevated Railroad betaalt men dat, legt 't eenvoudig neer bij het loket van de tourniquet, en passeert, stapt in den wagen en zorgt ervoor op 't gewenschte punt uit te stappen. Alles doodeenvoudig – als men 't maar weet. Aldus per car + El eerst tot Brooklyn bridge, toen tot 73rd street, voorbij het uitgestrekte, heuvelachtige Greenwood Cemetery, mooi gezicht op de baai en haven. Van 't nieuwe gedeelte van Brooklyn stond 5 jaar geleden nog geen steen, nu de eene huizenrij naast de andere, gescheiden door zandwegen als straten! Volkomen gebrek aan hulp voor huishoudelijk werk. Brooklyn bridge masterpiece of Engeneering, deze terug gelopen, terwijl talloze Els langs ons snorren.

Vanaf de brug mooi overzicht van stad en haven. Steeds veel wind en guur weer. Koude, doch typische tocht in sightseeing car (auto) waarbij de gids door een toeter aan de passagiers alle bijzonderheden van gebouwen en particulieren vertelt, voor een deel onverstaanbaar: On Mondays you see here the inskirts and outskirts of New York – so interesting. Here lives Mr. So & So. offered his wife millions to get rid of him – the sensible woman accepted. Mrs. K. widow of. Widows always get the money in the end. Graf van Generaal Grant bezichtigd. Hooge witmarmere koepel, waarin 2 bruin marmere graftombes. Heel mooi en indrukwekkend. Buiten het gebouw 3 boomen ter eere zijner nagedachtenis daar gepland door Li H Chang. Mooi uitzicht op de Hudson. Terugweg langs de Riverside.

Musea

Metropolitan art museum in het Central Park, een lange smalle strook, niet bij Londen's mooie uitgestrekte parken te vergelijken. Reusachtig gebouw, verschillende gedeelten, die niet bij elkaar passen in stijl en kleur. Tentoonstelling van schilderijen uit particuliere verzamelingen ter eere der Hudson feesten. Meesterstukken van Nederlandse Meesters, als Saskia, Titus en diens vrouw v. Loo, van Rembrandt, dan van Pieter de Hoogh, Ruysdael, Vermeer, Cuyp. Pracht stukken ontelbaar.

Verder énorme verzameling porselein, bronzen beelden, marmer en gipsbeelden, Notre Dame, Panthéon te Rome Parthenon in Athene op $\frac{1}{20}$ der grootte. Pantheon zoo groot, dat men er gebukt onder door kan loopen om de koepel te zien. Overal propvol bezoekers, ook moderne en oude schilderijen – (Israels en Mauve).

Geheel eeniszins te vergelijken bij het Victoria & Albert Museum in London. Ook het Natural History Museum doet daaraan denken n.l. aan 't L'sche. Prachtig ingericht. Ondoenlijk om ook maar bij benadering een overzicht te krijgen zooveel is er te zien en te bewonderen. Vooral de opgezette vogels, flamingo's en ontelbare andere soorten, in verschillende soorten, houding, leeftijd, sexe. Boekjes met allerlei bijz. hangen overal bij en korte duidelijke opschriften. Veel students die aantekeningen maakten. Ook daar een tentoonstelling van 't geen Peary gebruikte op en meenam van zijn Noordpooltocht op het nagemaakte terrein. Tenten, sleden, jassen, kaarten en plattegrond; dan woningen van Indiërs en hun leven in tenten natuurgetrouw nagebootst. Alles hoogst interessant.

Libraries

Lenox Library. Veel bijzonderheden als oude kaarten plattegronden van N.Y. met vele Hollandsche benamingen uit de eerste tijden van Nieuw Amsterdam tentoongesteld, ter eere der Hudson-Fulton feesten. Ook correspondentie over de Halve Maen en het telegram dat deze in aantocht was; naar aanleiding daarvan de verandering van oranje in rood in de Nederl. vlag omstreeks 16. Ook schilderijen, Eerste éditie van beroemde Engelsche schrijvers etc. Astor Library, waar alle couranten van de geheele wereld ter inzage liggen. Nieuws van den Dag 14 dagen oud gevonden N.R'dammer wat ouder. Ze worden "in bunches" gezonden. Columbia University. Complex van gebouwen voor verschillende studievakken (Amst. Av. 114-121st street) met de library en the Chapelin in 't midden. Wallstreet en Stock Exchange; echt: the World of men gewichtig - en haastig spoedt ieder zich voort. In de beurs geen toegang zonder een lid. In Wallstr. en Exchange place worden zaken gedaan op en over de straat, door kleinere zakenmannen daar 't ontzettend kostbaar is een plaats op de beurs te koopen. Gescheiden door touwen, schreeuwen en gebaren ze tegen elkaar voor beneden naar 1ste en 2de verdiepingen der huizen, totaal ongenietbaar en onbegrijpelijk voor leeken. Bezoek aan de Pennsylvanian Railroad office waar onze tickets verklaard werden te zijn: 'the very best in the World!' Coupon ingewisseld.

Kerken

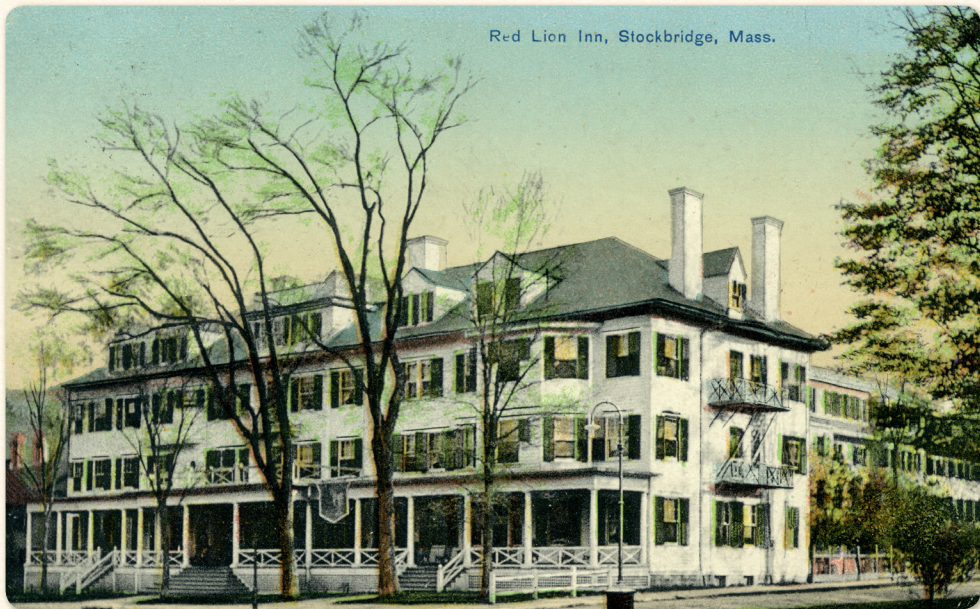
St.Patricks Cathedral - groote katholieke kerk - Trinity Church & Churchyard, middenin de drukke Wallstreet! Avonddienst bijgewoond in Marble Church. Meer zaal dan kerk, met dik tapijt bekleed, ook de banken in dezelfde kleur. In 't midden parapluie bak. Op en voor het podium een bos Chrysanten - heeren

“bankwachters” hebben er ook een in hun knoopsgat; deze wijzen een plaats aan, waarop men de laatste preek van den dominee vindt, en een programma van den dienst, dat vlot wordt afgewerkt. Deze wordt opgeluisterd door zang van een heel goed quartet. Midden onder de hymne door de gemeente aangeheven vermaant de dominee de achterste rijen om beter mee te zingen! Het publiek bestaat bijna uitsluitend uit “well to do people”. De preek, meer een improvisatie van een levendig acteeren den dominee, voor litanie en gebed bijgestaan door 2 anderen, was getiteld: An old fashioned Mother waarbij alle moeders uit de Bijbel de revue passeerden. (Keizerin van Duitschland: God bless her, she helped me to my sermon). Over Hannah. Her son lived to love the wrinkles in her face as lines of beauty. Eerste concert van Tilly Koenen in Mendelsohn Hall bijgewoond. Enkele liederen heel mooi. Luid applaus en 2 bossen chrysanten waren haar deel.

Hippodrome reusachtig gebouw. Trip to Japan vermakelijk door de knappe mis en scène, de snelle wisseling van décors en lichteffecten. Auto streetcar en rijtuig met paard verschenen op het tooneel. Dirigent met electrisch lichtje in zijn dirigeerstok. Bezoek van A. Temple-v.Meerten met man en kind.

Per sightseeing car op express tot de 45ste (hoogste) verdieping van Madison Square Tower in enkele seconden vanwaar prachtige Rundblick op N.Y. het hoogste gebouw ter wereld! Bezoek in Bryn Maur. Per car 6th Av. tot 155 street. Verder per trein 35 cts return ticket in 24 min. In een beeldig heuvelachtige en boschrijke streek. Per tentwagen door Miss Mitchel afgehaald en langs eeuwig mooie punten gereden. In het landhuisje van haar broer en haar, gezellig en keurig ingericht en schilderachtig gelegen, geluncht met nog een buurdame als gast. Menu: wonderlijke soep, zout, zuur en scherp in kopjes. Côteletten met groote groene boonen, aard. purée en gebakken champignons, gevogelte met sla, roomijs met gebak en koffie met vruchten tot besluit. Doylies op tafel onder borden, dito van grooten afmeting in 't midden steeds verschillende borden. Groot verlangen naar buiten na dat kijkje in de bosschen met hun prachtige herfsttinten.

Hoe interessant de Metropolis ook wezen mag, hoe indrukwekkend de skyscrapers ook zijn, hoe mooi Broadway en 5th Ave ook verlicht zijn bij avond, we verlangen naar rust, na die 14 dagen tusschen de nacht en dag doorgaan. De herrie, het gegrom van trams en treinen en fabrieken, het getoeter van auto's het gevlieg van rijtuigen en alles wat de wereld zoo roezig en vermoeiend maakt, waardoor het oversteeken der breede straten zonder vluchtheuvels, tenzij men een darling policeman als zoodanig aanklampt, soms levensgevaarlijk is.

Red Lion Inn, Stockbridge

En die rust vinden we in: the dear Red Lion Inn te Stockbridge! Billetten geldig 30 dagen aan de Pens. Railroad office in Broadway genomen voor 10.40 den dag tevoren waarop 150 pond "baggage" gecheckt kan worden, n.l. op ieder billet; dit geschiedt door den portier, op vertoon van het billet voor 50cts per stuk voor 't transport, waarvoor men een cheque- reçu ontvangt, en ze ons bij aankomst in Stockbr. opwachten; de hotelportier lost ze tegen de checks heel huiselijk in, terwijl in groote steden dikwijls een transferagent in den trein voor dit doel komt; hij krijgt dan tegen vooruitbetaling der transferkosten naar 't hotel, meest 50cts per colli de eigenl. checks en geeft een nieuwe af, waarvan hij 't duplicaat heeft. Men heeft ze echter lang niet overal. Groote koffers blijven gratis in Martha Wash. achter; aan stations rekent men na 1 vrijen dag meestal 10 cts staangeld, wat verbazend oploopt. (In Santa B. $3 \times 1.55 = 4.65!$).

Eerste spoorreis per gewone "car"; 'n keurige in zijn soort; de zitting door den conducteur (trainman) omgekeerd, zoodat wij tegenover, in plaats van achter elkaar zitten. Op elke bank is plaats voor 2; in de netten kan bijna niets geborgen worden. Tusschen de bankjes is de doorloop en passeert op verscheiden lijnen een jongen successievelijk met couranten, novels & periodicals, candies, en vruchten. Het voordeel van de groote Am. cars voor 2 x 40 personen (20 bankjes aan ieder kant = 40) plaats biedend heet de meerdere veiligheid, doch weegt